

واکاوی تاثیرات شبکه های اجتماعی برسبک زندگی خانواده ایرانی ÷ (با تاکید بر مخاطرات و آسیب های شبکه های اجتماعی)

آمنه بختیاری* - دانشجوی دکتری آینده پژوهی، کارشناس مسول امور پژوهشی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، گروه پژوهشی مطالعات زنان، تهران، ایران.

بهاره نصیری - دکتری علوم ارتباطات، استادیار و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، گروه بررسی مسائل زنان، تهران، ایران.

Social network analysis lifestyle Iranian family (With emphasis on the risks and damage to social networks)

Abstract

Undoubtedly, globalization and development of information technology, technology penetration into various communities across national boundaries, borders today and Today, all societies, with extensive communications networks are to deal with Who, along with individual style and character of the new social relations and family have brought. In other words, widespread use of these networks as an inevitable need in the age of communication has different functions Br□ family structure (relations between spouses, family members' relationship with each other) to haven increasing or decreasing the rate of security in their organization. The research was descriptive study is to answer questions and related documents in this area and are analyzed using qualitative methods. Therefore, in order to avoid surprises in dealing with new risks of social networks is necessary to identify the network and affect their growth and development, tangible and intangible effects on the family Finally, the proposed revisions suitable for social networks among Iranian families citizens by promoting literacy and attention to acquire the necessary skills to live in electronics.

Key words: social networks, lifestyle, risks and vulnerabilities

چکیده

بی تردید پدیده جهانی شدن و توسعه فناوری ارتباطات، مرزهای ملی را در نفوذ فناوری ها به جوامع مختلف در نوردیده و امروزه تمامی جوامع با ارتباطات وسیع و گسترده در معرض رویارویی با شبکه هایی قرار گرفته اند که به همراه خود سبک و منش جدیدی را در روابط اجتماعی و فردی خانواده های ارمغان آورده اند. به عبارتی استفاده فراگیر از این شبکه ها به عنوان یک نیاز اجتناب ناپذیر در عصر ارتباطات توانسته کارکردهای متفاوت بر ساختار خانواده (روابط زوجین، روابط اعضای خانواده با یکدیگر) به دنبال داشته و باعث افزایش یا کاهش ضریب امنیت در این نهاد باشند. روش انجام پژوهش به منظور پاسخگویی به سوالات پژوهش توصیفی است و اسناد و مدارک موجود و مرتبط در این حوزه جمع آوری و به شیوه کیفی تحلیل می گردند. اهم حوزه های پژوهشی در این مقاله عبارتند از: ۱- وجوه فردی: به لحاظ وقت، هزینه، استهلاک انرژی افراد، هویت مجازی، امکان برقراری ارتباط به طور مداوم، اعتیاد به شبکه های اجتماعی و سایر نرم (واتس آپ، وایبر، وی چت و غیره)، مزاحمتها، بلوغ زودرس در نوجوانان و تاثیرگذاری بر شخصیت آنان، سکس مجازی، خودکفایی در پرکردن اوقات فراغت، فردگرایی، تزلزل ارزش ها، وسواس فکری و ذهنی، کاهش پیشرفت تحصیلی، کاهش اعتماد به نفس؛ ۲- وجوه خانوادگی: کاهش امکان گفتمان در خانواده، کنترل و نظارت به شکل افراط و تفریط در خانواده، کاهش تعاملات و مناسبات اجتماعی در خانواده، گسست خانواده، مصرف گرایی، تزلزل ارزش های خانواده و تغییر در ساختار خانواده، گسست بین نسلی، بحران هویت در خانواده، تزلزل ارزشها؛ ۳- وجوه اجتماعی: در اختیار داشتن محیط چند رسانه ای (مولتی مدیا) و همگرایی رسانه ای، تنوع و تکثر تکنولوژی های نوین ارتباطی، دسترسی سریع، انطباق با دوران پست مدرن، تاخر فرهنگی، پیامدهای امنیتی و اجتماعی، شکل گیری سبک های جدید زندگی، عمومی شدن فضای خصوصی شهروندان، کاهش تعاملات میان فردی به صورت حضوری، تزلزل ارزش ها و غیره؛ بنابراین به منظور جوگیری از غافلگیری در برخورد با مخاطرات شبکه های اجتماعی لازم است ضمن شناسایی شبکه های جدید اثرگذار و روند رشد و توسعه آن ها، اثرات ملموس و غیر ملموس آن بر خانواده ها ارزیابی شود و در نهایت به ارائه راهکارهای اصلاحی جهت بهره گیری مناسب از شبکه های اجتماعی در میان خانواده های ایرانی براساس ارتقای سطح سواد رسانه ای شهروندان و توجه به کسب مهارت های لازم جهت زندگی در شهر الکترونیک و غیره پرداخته می شود.

واژگان کلیدی: شبکه های اجتماعی، سبک زندگی، مخاطرات و آسیبها.

مقدمه

در این میان مفهوم سبک زندگی، پدیده نوظهوری است که از مشخصات جهان نوین و مدرنیته به شمار آمده و مبین این امر است که کنشگران اجتماعی، تحت تاثیر محصولات فرهنگی و رسانه‌های نوین به سلیقه‌ها و ارزش‌های خود شکل می‌دهند. این سلیقه‌ها و ارزش‌ها هستند که به بروز رفتار و در نهایت شکل‌گیری سبک زندگی آنها می‌انجامد. این بدین معنی است که هنجارها، باورها، رویه‌ها و احکامی که در گذشته اعتبار داشته‌اند با چالش‌های بسیار جدی مواجه شده‌اند (پایا، ۱۳۸۷، ص ۱۴).

بیان مسئله و اهمیت تحقیق

حضور سریع و گسترده شبکه‌های اجتماعی در کشور بزرگی مانند ایران با فرهنگی متنوع و زیستن سه نسل سنتی، صنعتی و دیجیتالی در کنار هم باعث تغییرات متعددی در ابعاد مختلف و در بین نسل‌های سه‌گانه شده است. این سوغات جهان الکترونیک علاوه بر فراهم ساختن بسیاری از خدمات اطلاع‌رسانی لازم، امکاناتی برای خودروشنگری و سرگرمی عرضه می‌کند. این شبکه‌ها، بسیاری از اطلاعاتی را که ما در زندگی روزانه خود مورد استفاده قرار می‌دهیم، فراهم ساخته و شکل می‌دهند (گیدنز، ۱۳۸۴، ص ۵۹۵). به عبارتی شبکه‌های اجتماعی فرهنگ ساز هستند اما نوع فرهنگی که توسط این ابزارها ساخته و ترویج و بعضاً نهادینه می‌شود، بستگی به نوع فرهنگ و مدیریت حاکم بر این گونه وسایل ارتباطی دارد، به طوری که کارکردهای آشکار و پنهان، مثبت و منفی متعددی به همراه دارند (سگالن، ۱۳۷۵، ص ۹).

در روند پرشتاب توسعه جهانی، فناوری ارتباطی با سرعتی غیرقابل تصور پیش‌رفته و چهره جهان را دگرگون کرده است. عنصر شاخص و مؤثر بر این روند تحول و دگرگونی، «فناوری» است که در همه عرصه‌های ارتباطی، رسانه‌ای، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هر روز جلوه تازه‌تر و بدیع‌تری پیدا می‌کند و به صورت سریع و ارزان، عرصه‌های مختلف ارتباطی زندگی بشر را دچار دگرگونی

فناوری در دو قرن گذشته چهره جهان را بسیار تغییر داده است و آثار شگفت‌انگیز آن ابعاد و جوانب گوناگون حیات بشری را تحت تاثیر خود قرار داده است. به عبارتی شبکه‌های اجتماعی نوین، هژمونی فرستنده و منبع پیام را در جریان ارتباطات متزلزل کرده و کنشگران نیز به مدد آن می‌توانند در تولید معرفت و محتوای مورد نیاز جوامع انسانی نیز سهم داشته باشند. در این میان بستر خانواده ایرانی به دلیل واسطه‌ای چون شبکه‌های اجتماعی تحول را در خود پذیرفته است و در تقابلی دیالکتیکی، بین سنت و تجدد، به بازتولید می‌پردازد. به عبارتی در طول دو دهه اخیر، خانواده ایرانی در جریان نوسازی فرهنگی نشأت گرفته از شبکه‌های اجتماعی تغییرات اساسی یافته و جامعه ما را با چالش‌ها، مقاومت‌ها و دل‌نگرانی‌های فراوانی همراه نموده است.

این تغییرات به مرور در همه جنبه‌های زندگی خانوادگی به بار آمده است که مهم‌ترین آن شکل‌گیری تحول ساختار خانواده از شکل هسته‌ای به اشکال دیگر می‌باشد. این تغییرات موجب شده است که برخی از صاحب‌نظران همچون اولریش بک و الیزابت بک-گرنشایم (۱۹۹۵) دوران ما را دوره ای‌آکنده از منابع متضاد خانواده، کار، عشق و آزادی برای تعقیب اهداف فردی تعریف کنند.

به عبارتی فرایند استفاده فراگیر از شبکه‌های اجتماعی در عصر حاضر موجب شده است که فردگرایی نوینی گسترش پیدا کند که با افزایش تعامل اجتماعی محلی با جامعه‌ای جهانی نیروی سنت و ارزش‌های مستقر را کاهش دهد. به این ترتیب، ضوابطی که پیش‌تر انتخاب خانواده‌ها را هدایت می‌کرد، سست شده است و آنان را ناچار نموده، فعالانه هویت خویش را بسازند؛ چرا که تغییر سریع هنجارهای حاکم بر خانواده، فرایند تغییر هویت‌ها و انواع سبک‌های زندگی نوین را ایجاد کرده است (گیدنز، ۲۰۰۱، ص ۴۳).

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 Winter 2016

۴۷۶

کرده و از جهات بسیاری معنا و مفهوم جدیدی به ابعاد آن بخشیده است. گسترش کاربری هر یک از تکنولوژی‌های نوین ارتباطی می‌تواند آثار مثبت و منفی متفاوت و گاه متناقضی برای گروه‌های مختلف جمعیتی و اجتماعی به دنبال داشته باشد. از این رو، بهره‌گیری از دانش و تخصص کارشناسان ارتباطات در حوزه‌ی سیاست‌گذاری فرهنگی - ارتباطی منجر به کسب شناختی دقیق‌تر از جامعه و فراهم‌آوری و کاربست تمهیدات مناسب شده، افزایش اثرات مثبت و کاهش پیامدهای منفی را به دنبال دارد. به میزانی که اگر طیف‌های مختلف متخصصان سیاست‌گذاری ارتباطی، ابزار کارا تری برای کندوکاو و تعیین سیاست‌ها در اختیار داشته باشند و دیدگاه‌هایشان مورد توجه و مبنای برنامه‌ها قرار گیرد، می‌توان انتظار داشت جامعه با آسیب‌های کمتر، بتواند بهره‌مندی بیشتری از این تکنولوژی‌ها داشته باشد. به عبارتی انسان معاصر در بزرگراه‌های اطلاعاتی پرشتاب پیش می‌رود و بر کسی پوشیده نیست که نحوه برخورد و استفاده‌ما از این اطلاعات و فناوری‌ها در شئون مختلف زندگی و سبک زندگی موثر است. در این میان شبکه‌های اجتماعی همچون شمشیر دو لبه هستند؛ اگر هدفمند و فعالانه از آنها استفاده شود می‌توانند همچون ابزاری مفید به کار آیند. در غیر اینصورت قدرت نابودی آنها آشکار است. لذا هوشیاری و اختیاربخشی مخاطبین می‌تواند پایه و اساس آتی جامعه آگاه را شکل دهد و باعث تقویت و قدرتمند کردن نهادهایی همچون خانواده شد. تأکید این پژوهش به طور خاص بر تاثیر مخاطرات شبکه‌های اجتماعی بر ساختار خانواده هاست که نقشی تعیین کننده در مسیر کسب هویت اجتماعی فرد و در نتیجه ایجاد و شکل‌گیری سبک‌های زندگی نوین خواهد داشت. بنابراین بروز روزافزون ابعاد پیامدی اجتماعی - فرهنگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر کسی پوشیده نیست. با توجه به روند طولانی جامعه‌پذیری در زندگی، بروز آثار رضایت بخش ناشی از استفاده از این شبکه‌ها قابل

ردیابی است. به طوری که شبکه‌های اجتماعی عامل بروز تحولات فرهنگی در اشکال نمادین، خلق و خو، هنر، شیوه زندگی و هنجارها هستند. اگرچه تحولات فرهنگی به خودی خود آسیب محسوب نمی‌شوند، ولی سلطه‌های فرهنگی در آن، موجب آسیب‌های اجتماعی در سطح جامعه می‌شود (شاه محمدی و اسکویی، ۱۳۹۰، ص ۲۲۰).

روش پژوهش

روش تحقیق طرح حاضر روش توصیفی و استفاده از اسناد و مدارک می‌باشد. هدف اصلی: هدف اصلی از انجام پژوهش حاضر بررسی معضلات و آسیب‌های فردی و اجتماعی استفاده نادرست از شبکه‌های اجتماعی و گرایش به مصرف‌گرایی بر اعضای خانواده به ویژه جوانان و نوجوانان است. اهداف فرعی: اهداف فرعی مورد نظر در این پژوهش حوزه‌های زیر را شامل می‌شود: ۱. بررسی آسیب‌شناختی مناسبات و تعاملات فردی در خانواده؛ ۲. بررسی ابعاد اجتماعی، ارتباطی، فرهنگی و اقتصادی بر کاربران؛ ۳. بررسی افزایش گرایش به مصرف‌گرایی در بین خانواده‌ها. سوال‌های تحقیق: ۱. چگونگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی تا چه میزان در تغییر سبک زندگی مناسبات و تعاملات اجتماعی و خانوادگی اثر گذار است؟ ۲. چگونگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی تا چه میزان در سبک زندگی اجتماعی، ارتباطی، فرهنگی و اقتصادی خانواده‌ها اثر گذار است؟ ۳. استفاده از شبکه‌های اجتماعی تا چه میزان می‌تواند منجر به سبک زندگی مصرف‌گرایی در خانواده‌ها گردد؟

مقوله‌های تاثیرگذار شبکه‌های اجتماعی بر سبک زندگی

پرسشی که در اینجا مطرح است این است که شبکه‌های اجتماعی از چه طریقی برای ایجاد و شکل‌گیری سبک‌های زندگی نوین در خانواده ایرانی اثر می‌گذارند؟ و این ابزارها چه تأثیری در زندگی روزمره آن‌ها دارد؟ برای دادن پاسخ مناسب به این پرسش، به بازاندیشی نقش و تاثیر شبکه‌های اجتماعی بر

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 winter 2016

۴۷۷

سبک زندگی خانواده ها در پنج مقوله «اندیشه پردازی، ارزش گذاری، هنجارسازی، جامعه سازی و نمادسازی» مبادرت می ورزیم:

۱- «اندیشه پردازی»: شبکه های اجتماعی به باورپذیری، مفهوم سازی، تبیین و تعیین الگوهای فکری به منظور ارتقای سطح دانش و معرفت عمومی مبادرت می ورزند. در واقع آنان، وسیله ای برای ایده پردازی و فرایندی برای تقسیم ایده ها، افکار، عقاید و باورها محسوب می شوند که تبادل نظر بین پیام گیران و پیام رسانیان را برای تثبیت و حک کردن اعتقادات اجتماعی امکان پذیر می سازند (بورن، ۱۳۷۹، ص ۲۷۰). علاوه بر این، شبکه های اجتماعی می توانند به عنوان ابزار تعلیمی همراه با روش های آموزشی خاص زمینه ارتقای دانش عمومی، آگاهی بخشی، توانمندسازی، سوادآموزی اطلاعاتی و آموزشی را فراهم آورند (کارلسون و همکاران، ۲۰۰۸، صص ۲۱-۲۳). همچنین قادرند با اندیشه ورزی، اندیشه پردازی، مفهوم سازی و ارائه اندیشه های جذاب به تبیین عقاید و دیدگاه های ملی و آگاهی بخشی به مردم و مشروعیت دهی درباره ایده های مسلط از طریق جهت دهی به تفکر و اقدام اجتماعی مبادرت ورزند (دهشیری، ۱۳۸۱، صص ۳۸-۳۹).

۲- «ارزش گذاری»: ارزش گذاری به معنای ترویج بایسته های ایدئولوژیک و آموزه هایی است که مظهر هویت یابی و خودآگاهی جوامع قلمداد می شود. در این میان شبکه های اجتماعی به عنوان بازتاب دهنده ارزش های فرهنگی و ایدئولوژی های اجتماعی به ترویج ارزش ها به عنوان ایستارهای عمیق و پایداری و تمایلات انعکاس دهنده جهت گیری های ایدئولوژیک و فرهنگی مبادرت می ورزند (لال، ۲۰۰۰، ص ۲۹۲).

۳- «هنجارسازی»: هنجارسازی به معنای ایستارها و الگوهای رفتاری برآمده از ارزش ها، نقش ها و نهادهای اجتماعی است که شبکه های اجتماعی به عنوان ساختار اجتماعی از رهگذر تبیین قوانین

نمادین به ویژه ارتباطات رفتاری، به ترویج هنجارهای فرهنگی و اقناع و متقاعد سازی در زمینه رعایت قواعد و قوانین اجتماعی مبادرت می ورزند (هوور و بای، ۱۳۸۲، ص ۶۲).

۴- «نمادسازی»: نمادها را می توان برابر با اسطوره ها، تصاویر، مظاهر، نشانه ها و همه جنبه های ظاهری و نمادین میراث مادی و معنوی و حامل های معنایی دانست که مواردی از قبیل تصاویر ذهنی و عینی داستانها و نگارش های تاریخی، ادبیات، و... را در بر می گیرد. در این رهگذر، شبکه های اجتماعی با تصویرسازی و جهت دهی به تصویرهای ذهنی، به تولید و انتقال جنبه های اسطوره های فرهنگ و اطلاعات و معنا از طریق استفاده از نشانه ها و نمادها مبادرت ورزند (همان، ص ۶۵).

۵- «جامعه پذیری»: جامعه پذیری در برگرفته سنتها، عادات، آداب، آیین ها، جشن ها، اعیاد و مراسمی است که موجب انسجام اجتماعی و ارتقای حس وحدت در جامعه می شوند و شبکه های اجتماعی از این طریق به الگوسازی رفتاری می پردازند و در این راستا به تبیین عناصر فرهنگی و جست و جوی معانی مشترک، سازوکاری فردی و اجتماعی مبادرت می ورزند (هوور و بای، ۱۳۸۲، ص ۶۸).

شبکه های اجتماعی (فرصت ها، تهدیدها، نقاط قوت و ضعف)

زندگی روزمره ما به هنگام اوقات فراغت، به هنگام کار، با خانواده یا دوستان، بدون فناوری های ارتباطی و شبکه های اجتماعی غیرقابل تصور است. خانه های ما امروزه به مکانی برای فرهنگ چندرسانه ای ها بدل شده که خدمات دیداری-شنیداری، اطلاعاتی و مخابراتی را باهم ادغام کرده است. افرادی که نسبت به گسترش فناوری های نوین در ابعاد گوناگون زندگی روزمره خوشبین هستند، فرصت های جدیدی را برای مشارکت اجتماعی و دموکراتیک، خلاقیت، خودابرازی و بازی، گسترش فوق العاده دانش در دسترس که از تنوع، تفاوت و بحث پشتیبانی می کند، پیش بینی می کنند. تأثیر بالقوه اشکال جدید فناوری های

اطلاعاتی و ارتباطی با همهء جنبه‌های جامعه، از خانه گرفته تا کار، از آموزش تا اوقات فراغت، از شهروندی گرفته تا مصرف‌گرایی و از سطح محلی تا جهانی در ارتباط هستند (کلانتری، ۱۳۸۷، ص ۷). پرسشی که در اینجا مطرح است این است که چگونه نوجوانان و جوانان از این فناوری‌ها که به سرعت در حال پیشرفت هستند، استفاده می‌کنند و این ابزار چه تأثیری بر زندگی روزمره‌شان داشته است؟ و اینکه استفاده از شبکه‌های اجتماعی چه تغییراتی در تعاملات روزمره جوانان با یکدیگر، نحوه رفتارشان در عرصه‌های عمومی و خصوصی و نحوه مدیریت زندگی‌شان ایجاد کرده است؟

از نظر ویلسکا و پدروز (۲۰۰۷) جامعه‌اطلاعاتی و هویت مصرف‌کننده در حال تغییر شیوه‌های مصرفی جوانان مبتنی بر عناصر بسیار زیادی است که به اعتماد نظریه‌پردازان، باید آن را نشانگر مصرف و سبک زندگی پسامدرن در عصر کنونی دانست. جوانان در حالی رشد می‌کنند که مجموعه‌ای از آیین‌های گذار را که با جامعه مصرفی تداعی می‌شود، تجربه می‌کنند. بنابراین، رابطه بین سبک‌های زندگی مصرف‌کننده و هویت‌های جوانان برساخته فرهنگی و اجتماعی است.

از سوی دیگر، در دهه‌های اخیر که پیشرفت خیره‌کننده فناوری‌ها و دگرگونی‌هایی که در شکل و محتوای آن‌ها صورت گرفته آن‌ها را دسترس پذیرتر کرده است، به عبارت دیگر، به دلیل ساده‌تر شدن کاربرد و کاهش حجم و اندازه آن‌ها، امکان کاربرد گسترده‌ترشان توسط افراد گوناگون فراهم شده است.

بنابراین می‌توانیم بگوییم که تقریباً از آغاز دهه ۹۰ میلادی، دسترسی جوانان به اشکال مختلف و همگرا شده فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی کامپیوترها، اینترنت، تلفن همراه به تدریج در کشورهای مختلف رواج پیدا کرده است. این مسئله باعث افزایش قابل ملاحظه توانایی فنی برای حضور کسانی در جامعه شده است که از دیگران و فعالیت‌هایشان دور

است، اما به هرکس، در همه‌جا و همه وقت دسترسی آنی دارد. این امر باعث ترویج تعمق نظری درباره عواقب رواج رسانه‌های نوین برای زندگی روزمره، از نظر برساختن مکان، فضا، حرکت و زمان، در جامعه‌ای که به‌طور فزاینده اطلاعاتی و شبکه‌ای می‌شود نیز شده است.

ما در پی بررسی جایگاه شبکه‌های اجتماعی در پویایی زندگی روزمره و ارتباطات هستیم. در اینجا روابط اجتماعی، الگوهای تماس، فعالیت و زمینه‌های زندگی روزمره به هنگام مطالعه روابط بین فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی از یک سو و نیز فرد و جامعه از سوی دیگر مورد توجه هستند. بنابراین در اینجا مفهوم زندگی روزمره به معنای یک الگوی ثابت از فعالیت‌های روزمره استمردی که فرد با آن‌ها وارد تعامل می‌شود، فعالیت‌هایی که فرد برای انجام آن‌ها وقت صرف می‌کند و نیز مکانی که زمانی در آن سپری می‌شود که به عادات و امور هر روزهای تبدیل شده‌اند که شبکه‌های اجتماعی می‌تواند بر آن تأثیر بگذارد.

بنابراین از یک دیدگاه می‌توان فناوری‌های ارتباطی را به منزله فناوری تنظیم زمان و مکان دانست که دارای ظرفیت تغییر الگوهای اجتماعی و سازمان جماعت است. همچنین همانند سایر فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی دارای توان بالقوه دگرگونی الگوهای تحرک، فعالیت و تماس افراد در زمان و مکان است.

فناوری‌های اطلاعات و ارتباطی به‌طور کلی، به فناوری جوانان تبدیل شده است. جوانان مصرف‌کنندگان عمده این فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی هستند و اغلب به عنوان پیشگامان اقتباس و تکامل آن محسوب شده‌اند. آنان اولین افرادی به‌شمار می‌روند که کاربردهای موبایل همچون ارسال پیام کوتاه را به عنوان وسیله‌ای برای ارتباط اجتماعی «اهلی ساخته‌اند». در نتیجه، صنعت تلفن همراه انتظار دارد که رواج طراحی‌ها و کاربردهای جدید از قبیل اینترنت موبایلی، دوربین‌های عکس

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 winter 2016

۴۷۹

و تصویربرداری و ام.پی.تری پلیرهای از پیش تعبیه شده و نیز رادیوها در موبایل، براساس ترجیحات جوانان تعیین یابد. بخش عمده‌ای از کاربردهای تلفن همراه، کارکردی عملی است و جوانان از تلفن‌های همراه خود برای تماس‌های تلفنی و ارسال پیام کوتاه به عنوان ابزاری اصلی برای مدیریت ملاقات‌ها و فعالیت‌های روزمره‌شان استفاده می‌کنند.

اکسمن و تورتیانن که استفاده جوانان فنلاندی از شبکه‌های اجتماعی را مورد مطالعه قرار داده‌اند، معتقدند که برای اغلب جوانان فنلاندی، شبکه‌های اجتماعی بخشی ارگانیک از زندگی روزمره‌شان را تشکیل می‌دهد و تنها شاخص پایگاه اجتماعی آنان نیست. از همه مهم‌تر اینکه جوانان و نوجوانان برای حفظ شبکه‌های اجتماعی خود و شکل دادن روابط جدید از این فضا استفاده می‌کنند. بنابراین شبکه‌های اجتماعی به ابزار مهمی تبدیل شده که جوانان از آن برای تعیین فضای شخصی‌شان استفاده می‌کنند. جنبه‌هایی مانند گفت و گوهای ظریف و متنوع و بازی با گیم‌ها بخشی الزامی از فرهنگ شبکه‌های اجتماعی نوجوانان و جوانان هستند.

به عقیده لی (۲۰۰۹) کاربرد فن اوری اطلاعات و ارتباطات در دنیای امروز به شدت در روابط اجتماعی تاثیر گذاشته است و همراه با آسیب‌ها و اختلالاتی است که باید آسیب‌شناسی شوند. لی در تحقیق خود نشان داد که فن اوری اطلاعات و ارتباطات به کاهش مناسبات و روابط اجتماعی منجر شده است.

رسانه‌های نوین و هویت

جنکینز در پاسخ به این سؤال که هویت چیست، می‌گوید که هویت اجتماعی خصلت همه انسان‌ها به عنوان موجوداتی اجتماعی است (جنکینز، ۱۳۸۱). به گفته باکینگهام هویت، اصطلاحی مبهم و لغزان است و به ویژه در سال‌های اخیر در زمینه‌های بسیار متفاوت و برای اهداف بسیار گوناگون به کار گرفته شده است. دیدگاه‌ها و مفروضات گوناگونی درباره اینکه هویت چیست و چه ارتباطی با رسانه‌های دیجیتال وجود دارد (بوک اینگام، ۲۰۰۸). واژه

هویت ریشه از ایدم، یعنی «مشابه و یکسان»، گرفته شده است و دو معنای اصلی دارد: اولین معنای آن نشانگر «تشابه مطلق» است. معنای دوم آن به مفهوم «تمایز» است. به این ترتیب، به مفهوم شباهت از دو زاویه مختلف راه می‌یابد و مفهوم هویت به‌طور همزمان میان افراد یا اشیاء دو نسبت محتمل برقرار می‌سازد: از یک طرف «شباهت» و از طرف دیگر، «تفاوت» (جنکینز، ۱۳۸۱، ص ۵). جنکینز در تعریف هویت اجتماعی می‌گوید که در معنایی کلی هویت اجتماعی، به شیوه‌هایی که به واسطه آن‌ها افراد و جماعت‌ها در درون روابط اجتماعی خود از افراد و جماعت‌ها متمایز می‌شوند، اشاره دارد. هویت اجتماعی درک ما از این مطلب است که چه کسی هستیم و دیگران کیستند و از آن طرف، درک دیگران از خودشان و افراد دیگر چیست (همان، ص ۷). در مقابل در تعریف هویت فردی گفته شده است، «هویت فردی منعکس کننده آن طرز تلقی‌ای است که فرد از خود و دیگری از او دارد. چگونگی خود یا فرد در ارتباط معناداری با ذهنیت و عینیت‌های فردی است» (عاملی و دیگران، ۱۳۷۸، ص ۱۶۱).

بررسی ابعاد اجتماعی، ارتباطی، فرهنگی، اقتصادی شبکه‌های اجتماعی

حوزه اجتماعی

ابتدائی‌ترین و اصلی‌ترین هدف کاربرد تلفن همراه امکان برقراری ارتباط است. ارتباط از این طریق باعث شده که با هر کس و در هر کجا و در هر زمان به سهولت برقرار کرد. شبکه‌های اجتماعی در واقع باعث بی‌مکان شدن ارتباطات شده و ارتباطات کلامی را از مرزهای مکان و موقعیت خارج کرده است. هر چند این سهولت در ارتباط مثبت است اما، موجب بروز مشکلات و ناهنجاری‌های در سایر مسائل اجتماعی شده است. به عنوان مثال، از عواقب مضر این آسانی در ارتباط، کاهش قدرت حافظه جمعی جامعه است. بدلیل سهولت در ارتباط، افراد برای تماس با هم تنها یک کلید را فشار می‌دهند و شماره در حافظه گرفته می‌شود. بنابراین افراد دیگر

این زحمت یا این فعالیت را به مغز خود نمی دهند که شماره ای را حفظ کنند. بنابراین اگر زمانی، از تلفن همراه خود دور باشند، قادر به برقراری تماس نخواهند بود. اگر چه انتقال اطلاعات امری مطلوب محسوب می شود، اما انتقال اطلاعات از طریق فضای مجازی تقریباً هیچ محدودیتی نمی شناسد و ممکن است در جریان این تبادل اطلاعات بعضی اطلاعات ناخواسته آسیب هایی را ایجاد کند به ویژه کودکان و نوجوانان بیش از دیگران در معرض آسیب قرار دارند و بالطبع اطلاعات نامناسبی دریافت می کنند که نظام ارزشی رو به شکل گیری آنان را مخدوش می کند (کیا، ۱۳۸۹، ص ۷).

حوزه ارتباطی

ارتباط از طریق شبکه های اجتماعی، ابزاری است که قابلیت انعطافی ارتباطات را فراهم کرده است. قابلیت هایی نظیر: امکان ارتباط دو سویه یا چندسویه دائمی، قابل برنامه ریزی بودن ارتباطات، انتخابی بودن پذیرش ارتباطات، انتخابی بودن در دسترس بودن و در دسترس نبودن، استفاده های چند منظوره رسانه ای، گوش دادن به رادیو، موسیقی و تماشای تلویزیون و ورود به جهان مجازی اینترنت. این تأثیرات مثبت می تواند در راستای تمام تأثیرات مثبتی باشد که هر فن آوری در زندگی امروزه داراست. تأثیراتی از قبیل: تسهیل ارتباطات، کاهش موانع زمانی و مکانی در ارتباط، گسترش شبکه اطلاع رسانی و امکان همیشه در دسترس بودن و تبادل سریع اطلاعات. همچنین می تواند سبک ها و شیوه های ارتباطی مردم با یکدیگر را به تدریج دگرگون سازد؛ لذا عدم وجود فرهنگ مناسب در استفاده از این رسانه موجب بروز ناهنجاری هایی در سطح جامعه و مختوش کردن فرهنگ ملی می شود (کیا، ۱۳۸۹، ص ۸).

حوزه فرهنگی

گذران ساعات آزاد و اوقات فراغت یکی دیگر از حوزه های زندگی اجتماعی است که از تأثیرات تکنولوژی های نوین ارتباطات و اطلاعات درمان

نمانده است. واقعیت این است که امروزه شبکه های اجتماعی نوین نقش قابل توجهی در ارائه یک سری خدمات مربوط به سرگرمی و تفریحات و پرکردن ساعات فراغت مردم به ویژه جوانان ایفا می کند. تحقیقات انجام شده در زمینه بازی های دیجیتالی نشان می دهد که می تواند افراد را به انزوای بیشتر از محیط واقعی و جامعه بکشاند به ویژه در آن دسته از افرادی که گرایش ضد اجتماعی بیشتری دارند محسوس تر و شدیدتر است (همان، ص ۹). در فناوری هایی نوینی چون تلفن همراه جنبه نوشتاری با پیام کوتاه، ابزاری نسبتاً جدید برای برقراری ارتباط است. استفاده از پیام کوتاه در مقایسه با مکالمه تلفنی از فواید بسیاری برخوردار است و موجب کاهش هزینه و صرفه جویی در وقت می شود، اما نداشتن فرهنگ مناسب در استفاده از این رسانه، موجب بروز ناهنجاری هایی در سطح جامعه و مختوش کردن زبان ملی می شود. در ادامه به پاره ای از این آسیب ها اشاره می کنیم:

از طریق این شبکه ها میتوان مطالبی را به سرعت بین همگان ترویج کرد که مخالف عرف و عفت عمومی جامعه است. این نوع همه گیری گاه از کنترل خارج است. اگر فردی هم مایل نباشد، باز در معرض این گونه پیام ها قرار می گیرد. پیام کوتاه همچنین موجب گسترش اخبار پنهانی در رابطه با اوضاع کشور، چه کذب و چه صحیح می شود. این مسئله منجر به تشویش اذهان عمومی یا افزایش بی اعتمادی جمعی به حکومت و نظام سیاسی کشور می گردد. از طریق رسانه پیامک می شود بعضی اطلاعات محرمانه، اخبار کذب و مطالب منافعی عفت عمومی را در سطح جامعه گسترش داد. بنابراین، این موارد و موارد مشابه، لزوم فرهنگ سازی را در رابطه با پیام کوتاه، به تصویر می کشد. بسیاری از پیامک ها به جنبه های طنز آن می پردازد که به هیچ امر درست و مقدسی رحم نکرده و همه آنها را دست مایه طنز می کند. بروز این مسئله و شیوع آن در کاربران به ویژه نوجوانان،

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 winter 2016

۴۸۱

الهام بخش این مطلب است که هیچ چیز ثابت، مهم و قابل قبولی وجود ندارد و می توان از همه حریم ها عبور کرد. همچنین مسائل دینی و ارزشها، وقتی نخستین بار به روش های طنزآمیز به مخاطبان نوجوان القامی شود، نوعی بی اعتنایی مهم شکل می گیرد؛ عکاسی و عکسبرداری، معانی مختلفی برای افراد مختلف دارد. اما نقطه مشترک تمامی این تعابیر و معانی، هدف برقراری ارتباط است. استفاده از عکس موجب برقراری نوعی ارتباط تصویربین افراد می شود که بسیار گویاتر و مؤثرتر از کلام یا نوشتار تلقی می شود. در این میان افراد عادی می توانند عکس ها را به راحتی از طریق اینترنت گسترش دهند. بنابراین، این امکان وجود دارد که هر واقعه نادری که در لحظه ای رخ می دهد، به وسیله کسانی ثبت شده باشد. این امکان از جهات بسیاری مثبت است. برای مثال، هنگام بروز حادثه ای مثل تصادف، زلزله، یا انفجار بر اثر بمب گذاری ها و...، این امکان که خبرنگار یا عکاس حرفه ای در مکان حادثه حاضر باشد، کم است. اما این احتمال که افراد حاضر در حادثه تلفن همراه داشته باشند، بسیار زیاد است و از طریق دوربین های دیجیتالی تلفن همراه عکس های مفیدی در رابطه با آن حادثه گرفته می شود که تمام این عکس ها می تواند در مراحل بعدی مفید واقع شود. اما از جهاتی مجهز بودن عمومی به امکان عکسبرداری و فیلم برداری، مشکلاتی را به همراه دارد. از مهم ترین معایب این رسانه ها، در هم شکستن حریم شخصی زندگی افراد است به دلیل حضور همیشگی و کنترل ناپذیر تلفن های همراه این امکان وجود دارد که هر لحظه و هر جایی از افراد مختلف به ویژه اشخاصی معروف عکس برداری و فیلم برداری شود از این طریق حریم خصوصی زندگی این افراد در معرض خطر قرار گیرد. از مهم ترین تأثیرات منفی آن برای جامعه، گسترش بعضی اطلاعات ناخواسته از بطن جامعه است. برای مثال، با گسترش سیستم عکس برداری دیجیتالی با تلفن همراه یا با وجود امکان فیلم برداری و توزیع

هم زمان آن از طریق بلوتوث این امکان وجود دارد که هر اطلاعاتی یا واقعه ای که رواج آن برای افکار عمومی مضر است. به راحتی گسترش یابد و امکان کنترل و ریشه کن کردن آن پس از توزیع نیز تقریباً ناممکن شود. بنابراین، فرهنگ سازی در استفاده از سیستم عکس برداری دیجیتالی از اهمیت ویژه ای برخوردار است (حسینی ایمنی، ۱۳۹۱، ص ۱۱).

حوزه اقتصادی

خدمات مربوط به امور مالی، دریافت و پرداخت های بانکی، انتقال وجوه پراخت انواع قبض های آب و برق و عوارض شهرداری و حتی کمک به موسسات اجتماعی از طریق تلفن همراه، باعث صرفه جویی در زمان، هزینه رفت و آمد و ... شده است. کاربران شبکه های اجتماعی می توانند با کمک امکانات جدید از آن همانند یک کیف پول، کارت اعتباری و یا کارت الکترونیک استفاده کنند همچنین شاخص های اینترنت این امکان را فراهم می کند که افراد به صورت ارتباطات یک به یک یا یک به چند، بازارهایی کوچک را ایجاد کنند و در دنیای مجازی کسب و کار کنند و سطح اقتصادی خانواده و جامعه را بالا ببرند. اما در مقابل، این تغییرات اقتصادی موجب نابودی بسیاری از کسب و کارها و ایجاد نوعی نا امنی شده که این امر فضای داخلی خانواده ها را بعضاً مشوش نموده است (همان، ص ۹).

آسیب ها و مخاطرات فناوری های نوین اطلاعاتی

در قرن حاضر یعنی قرن ۲۱، از غلبه فناوری ارتباطات یا انقلاب ارتباطات و اطلاعات سخن گفته می شود. همه چیز بر محور این فناوری در جریان است. کشفیات نوین ارتباطی، اخبار و اطلاعات به سرعت به سراسر جهان منتقل شده و باعث خوشحالی و بدحالی افراد می شوند. این روند فناوری ارتباطی «دهکده جهانی» مک لوهان را از شکل تخیل به واقعیت نزدیک ساخت. کاربرد رایانه، ماهواره و اینترنت، نظم ارتباطی جدیدی در جهان ترسیم کرد که با آن ارزش ها و هنجارهای

نوینی در جهان در حال شکل گیری است. اگر تا دو دهه قبل ارتباطات شبکه ای و کامپیوتری فقط در اختیار چند کشور محدود بود امروزه با فناوری ارتباطات ماهواره ای امکان ارسال و دریافت پیام و ارتباط سمعی و بصری به صورت همزمان در سراسر جهان تا حدودی برای تمامی مردم امکان پذیر شده است؛ به طوری که حتی در سال ۱۹۹۷ رأی گیری از فضانوردان امریکایی در ایستگاه فضایی بین المللی صورت گرفت (وبستر، ۱۳۸۴، ص ۲۸۸).

با توجه به تغییرات ایجاد شده در وسایل ارتباطی و نقش آنان در زندگی بشر امروز می توان نتیجه گرفت، ما شاهد تحول در الگوهای ارتباطی هستیم و نمی توان منکر این تغییر و گسترش رویکردهای دوسویه شد؛ در نتیجه این عصر را می توان، عصر «رسانه های غیرتوده ای» نامید که رقیبی سرسخت برای «رسانه های جمعی» است. تافلر معتقد است: «به رسانه های همگانی حمله شده است. رسانه های جدید غیرتوده ای در حال گسترش هستند و با رسانه های جمعی به رقابت برخاسته و حتی جایگزین آنها شده اند؛ یعنی جایگزین رسانه هایی که روزی بر تمامی جوامع موج دوم سلطه داشته اند. بنابراین موج سوم، عصر به واقع جدیدی آورده است» (تافلر، ۱۳۷۲). در تأثیر این فناوری در فرهنگ و ارزش های اجتماعی تردیدی وجود ندارد و بیشتر صاحب نظران معتقدند که ارتباطات در تمامی جوامع سنتی و پیشرفته نفوذ بالایی دارد. هر چند درجه تأثیرگذاری و نفوذ آن در جوامع فقیر و غنی، بزرگ و کوچک و با سواد بالا و پایین متفاوت است. جنبه های اثرگذاری این فناوری در رویکردهای مختلف نظریه های ارتباطات دیده می شود و در هر یک از آنها وجه قالب در تأثیر ارتباطات در جامعه نقطه کانونی خود را دارد. به نظر کاستلز، از آنجایی که انتقال و جریان یافتن فرهنگ از طریق ارتباطات انجام می شود، خود فرهنگ ها با سیستم فناوریانه جدید دستخوش دگرگونی های بنیادین می شوند و فرهنگ نوینی در خانواده ها به نام فرهنگ مجاز

واقعی در حال ظهور است. از سوی دیگر به نظر می رسد رسانه های نوین به ویژه ارتباطات رایانه ای به کمک تلویزیون آمده و ویژگی هایی چون فراگیری، تمرکززدایی چند جانبه و انعطاف پذیری را به آن اضافه کرده اند (کاستلز، ۱۳۸۰، ص ۳۹). یکی از گرایش های اجتماعی و فرهنگی نوظهور، توسعه خانه الکترونیکی است که دو ویژگی مهم این شیوه جدید زندگی، «مرکزیت خانه و فردگرایی» است. در واقع در اوایل دهه ۱۹۹۰، مدت زمانی که افراد در خانه به سر می بردند افزایش یافت. استفاده از رسانه های الکترونیکی جدید، فرهنگ های سنتی را به کنار نمی نهند بلکه آنها را در خود جذب می کند. استفاده از آنها بر حسب جنسیت و سن افراد خانواده و سطح تحصیلات و آگاهی تقسیم بندی می شود (قانعی راد، ۱۳۸۸، ص ۵۹). از یک سو فناوری اینترنت سبب از میان رفتن سانسور و آزادی اطلاعات می شود، چراکه هر کس می تواند از طریق آن به همه اطلاعات دسترسی پیدا کند و از سوی دیگر تحت نظارت قرار گرفتن زندگی خصوصی افراد، آزادی آن ها را به خطر می اندازد و نگرانی های خانواده ها و اجتماع را در پی خواهد داشت. وقتی نسیم دگرگونی در جامعه ای وزیدن می گیرد، می توان پیش بینی کرد که در درازمدت به احتمال زیاد چه تغییراتی در سیمای جامعه روی خواهد داد. وی معتقد است هر چند نمی توان با توجه به شرایط زمانی و مکانی نوع دگرگونی را به طور دقیق پیش بینی کرد، اما می توان طرحی کلی از بعضی روندهای عمده به دست داد (همان، ص ۲).

علاوه بر این، روند یکنواخت و همگن سازی فرهنگی از طریق شبکه های اجتماعی بر نگرانی ها افزوده و هراس از کمرنگ شدن فرهنگ خانواده ها، عرصه فعالیت های فرهنگی را دوچندان می سازد. این فناوری های جدید تأثیر عمیقی بر روابط فردی و اجتماعی افراد می گذارد و تصور ما را از جهان پیرامون دگرگون می سازد. لذا بر سبک زندگی

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 winter 2016

۴۸۳

خانواده‌ها تأثیراتی بس شگرف گذاشته است. که البته هر یک آثار مثبت و منفی خاص خود را دارند. فناوری اینترنت به عنوان یکی از عوامل ارتباطی نوین در زوایای مختلف زندگی خصوصی و اجتماعی افراد تأثیر داشته و تغییر زیادی را ایجاد کرده است. در بیشتر خانواده‌های امروزی حداقل یک کاربر اینترنت وجود دارد و در جوامع پیشرفته تر تمام اعضای خانواده استفاده از اینترنت را امری اجتناب ناپذیر می‌دانند. ارتباط سریع با افراد و مؤسسه‌ها، سازمان‌ها و شرکت‌های خصوصی و دولتی، سرعت بخشیدن به امور مالی، رشد اقتصادی و در نهایت رشد اجتماعی افراد و ارتقای سطح آگاهی مردم، از مهم‌ترین دستاوردهای اینترنت به شمار می‌آید. اما آنچه قابل تأمل است پیامدهای فردی و اجتماعی آن است که اعتیاد به اینترنت از مهم‌ترین آن‌ها است. به اعتقاد برخی از پژوهشگران مانند دیوید گرینفیلد هیچ کارشناسی نمی‌تواند ادعا کند که وسواس به اینترنت یک مشکل نیست. یونگ در این باره می‌گوید: «با این که همانند اعتیاد به دارو و مواد، هیچ نوع اعتیاد شیمیایی واضحی در مورد اعتیاد به اینترنت مشاهده نمی‌شود، اما کاربران اینترنتی مادامی که از رایانه استفاده می‌کنند، نسبت به احساسات و تجربه‌های دریافت شده، وابستگی روانی پیدا می‌کنند و حداقل حدود پنج تا ۱۰ درصد کاربران بر خط (آنلاین) این وابستگی را تجربه می‌کنند. هرچند شکاف نسل کاربران اینترنت در عصر ما وجود دارد و بیشترین استفاده کنندگان را نوجوانان یا حداکثر میانسالان تشکیل می‌دهند، اما این بدان معنا نیست که افراد مسن اعتیاد به اینترنت نخواهند داشت بلکه همه در برابر موج فناوری و فضاهای آن قرار گرفته و تحت تأثیر عوامل منفی و مثبت آن هستند (همان).

تنهایی، نداشتن اعتماد به نفس، بی‌علاقگی به شغل و کسب و کار، بیماری و معلولیت، زیاده‌روی در پایبندی به برخی از مسائل مذهبی یا نداشتن اعتقاد و ایمان به اصول اخلاقی و دینی، شکست

های عاطفی، مشکلات مالی، اضطراب و محدودیت‌های اجتماعی و خانوادگی، از عواملی است که زمینه‌ی اعتیاد به اینترنت را در کاربر به وجود می‌آورد و این نوع احساس وابستگی از علائم اعتیاد است که اگر کنترل نشود فرد ابتدا برای خود سپس برای خانواده و جامعه خویش مشکلاتی را ایجاد می‌کند. بنابراین آثار منفی اینترنت در خانواده آشکار می‌شود و به جای این که اینترنت نقش اصلی خود را که همانا ارتقای سطح کیفی زندگی است، بازی کند، به نوعی مانع، تبدیل می‌شود و عواقب بد و خطرناکی را به همراه خواهد داشت. تنهایی، نداشتن اعتماد به نفس، بی‌علاقگی به شغل و تحصیل، نداشتن اعتقاد به اصول اخلاقی و دینی و ... از عوامل زیاده‌روی در استفاده از این فضاها می‌باشد. که اگر کنترل نشود فرد ابتدا برای خود و سپس برای خانواده و جامعه خویش مشکلاتی را ایجاد می‌کند. همچنین وجود شبکه‌های اجتماعی باعث گردیده بعضی از خانواده‌ها برای امرار معاش از دنیای مجازی الکترونیکی استفاده کنند. هرچند تعداد ساعات حضور این افراد در خانواده موثر واقع می‌شود اما از آثار منفی آن این است که در طولانی مدت در رفتارها و عادات فرد آثاری چون خستگی، بی‌تحریکی، افسردگی و در نهایت گوشه‌گیری نمایان می‌شود. وجود بازی‌های اینترنتی به همراه جذابیت‌های آنها، اعتیاد و فرار از دنیای واقعی به دنیای تخیلی را نیز افزایش می‌دهد. که این مسئله، باعث عقب ماندگی درسی، از دست دادن شغل و قطع ارتباط با اعضای خانواده می‌شود. البته نباید از نظر دور داشت که برخی از این بازی‌ها ماهیت آسیب‌زا داشته و بسیاری از انحرافات اخلاقی و پرخاشگری را به همراه دارد. یکی دیگر از آثار منفی فناوری‌های نوین، تأثیر آن در زبان و فرهنگ جامعه است. پدیده جهانی شدن فناوری به ناچار بسیاری از واژگان بیگانه را وارد زبان کاربر می‌کند و کاربران در اندک زمانی با آن عادت کرده و ترکیبی از آن واژگان را در کلمات روزانه خود به کار می‌برند. رواج این زبان در میان افراد جوان

تر خانواده موجب می شود بین آن ها و والدین نوعی کم ارتباطی یا بد ارتباطی شکل گیرد و این خود می تواند آغاز بسیاری از معضلات دیگر باشد. از سوی دیگر شکاف دیجیتالی تاثیرات زیادی بر آموزش و عقب ماندگی در علوم و فناوری خواهد داشت. عمیق تر شدن این شکاف موجب سست شدن باورها، سنت ها و فرهنگ کشور است که پیامدش نوعی استثمار فرهنگی، بحران بی هویتی نسل جوان و نیز یاس و افسردگی در خانواده ها و در سطح جامعه خواهد بود. جوامعی که متحمل بروز ناهنجاری های اجتماعی روزافزون از قبیل بزهکاری، دزدی، میل به اعتیاد، افزایش طلاق و سست شدن بنیان های خانوادگی خواهند شد. فناوری به هر حال متوقف نمی شود، انتقال صورت می گیرد و تغییراتی آگاهانه و ناآگاهانه در پی دارد که می توان به شرح زیر در قالب مثبت و منفی از آن یاد کرد: ۱. از نظر مثبت، شیوه تولید به سمت استفاده بیشتر از ماشین و کمتر از نیروی فیزیکی انسان سوق داده می شود؛

۲. در سازمان ها و نهادهای اجتماعی دگرگونی هایی در جهت جامعه ای عقل گرا، همراه با علمی شدن حرف جریان پیدا می کند، یعنی هر چه از انقلاب صنعتی فاصله گرفته ایم، پدیده ها به سمت علمی بودن و علمی شدن در حرکت بوده است. این تغییرات روابط اجتماعی را در جهت رسمی تر و غیرشخصی شدن مسائل روزمره سوق می دهد. جنبه منفی انتقال فناوری عبارت است از:

۱. قالب های از پیش تعیین شده ای را در نظرها مجسم می کند که راه اندیشیدن، فکرکردن و خلاقیت را سد می کند؛

۲. انتقال فناوری، الگوها و رفتارهای استا ندارد و غیربومی را تشویق می کند که با آداب و رسوم و تجربه های مردم کشورهای در حال گذار نامتناسب بوده یا در تضاد قرار می گیرد و کار هماهنگی و هم آوایی توسعه اجتماعی را مختل می سازد؛

۳. اگر انتقال فناوری با نیازمندی های بومی و درونی

جامعه در حال گذار مطابقت نداشته باشد یا به تقویت پدیده آناشیزم (هرج و مرج طلبی و سرگردانی) در درون کشور منجر می شود یا با تولیدات کشورهای صنعتی هماهنگ عمل می کند که در این صورت روند وابستگی را بیشتر استمرار می بخشد؛

به هر حال، انتقال فناوری باید طوری سازماندهی شود که با نیازمندی ها و تجربه های جامعه همسازی داشته باشد، گسست اجتماعی، فرهنگی و تاریخی را به حداقل رسانده و تضادها و برخوردهای اجتماعی را به رقابت و سالم سازی واحدهای تولیدی کهنه تبدیل کند. این جمع اضداد زمانی میسر است که شتابزده عمل نکنیم و هر قدم با مطالعه و انجام پژوهش برداشته شود و در برنامه ریزی های کوتاه و بلندمدت استمرار و پیگیری حفظ شود و به صورت عادت مردم و جامعه درآید. فناوری و به دنبال آن تغییر دیگر جنبه های زندگی، افزایش روزافزون وابستگی متقابل کشورها و ملل، تمرکززدایی جوامع و نهادهای موجود که به دلیل گسترش فناوری اطلاعات، شتاب بیشتری یافته است، تمایل روزافزون به جهانی شدن به همراه حفظ ویژگی های ملی، قومی و فرهنگی و بسیاری عوامل دیگر، لزوم درک بهتر از تغییرات و آینده را برای دولت ها، کسب و کارها، سازمان ها و مردم ایجاد میکند. آینده در اصل قطعی نیست؛ با این همه آثار و رگه هایی از اطلاعات و واقعیتها که ریشه در گذشته و اکنون دارند، می توانند رهنمون ما به آینده باشند. در آینده جهان فردیت رخ می دهد؛ منظور از جهان فردیت زمانی است فناوری اطلاعات در آن به چنان رشدی خواهد رسید که پس از آن، پیش بینی تاریخ بسیار دشوار خواهد بود.

نتیجه گیری و جمع بندی

گسترش فزاینده فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی در سال های اخیر، حیات بشری را در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تحت تاثیر قرار داده است؛ همانطور که تلگراف، تلفن و راه آهن در قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم باعث تحول چشم

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 winter 2016

۴۸۵

ماندازهای ملی و بین‌المللی شدند، فناوری ارتباطات در زمان ما، تحولات بی‌سابقه‌ای را به اینترنت و وجه مشخص آن، یعنی دنبال داشته؛ تا آنجا که به وجه غالب جهان معاصر تبدیل شده است. گسترش فزاینده فناوری اطلاعات و ارتباطات، که مانوئل کاستلز از آن یاد می‌کند، به تحول و دگرگونی در ابعاد مختلف «جامعه شبکه‌ای» به عنوان سیاسی، امنیتی، اقتصادی اجتماعی منجر شده است. فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی موجب شده تا گروه‌های دارای مرزهای سخت سنتی، جای خود را به گروه‌های مجازی با مرزهای منعطف بدهند و به همین علت، امکان مبادله هر چه بیشتر اطلاعات و پیام‌ها، به کاهش و در مواردی حذف فاصله میان گروه‌های مختلف منجر شده است. با نفوذ فزاینده اینترنت به درون خانه‌ها، امکان اشتراک در تجربیات گروه‌های مختلف ایجاد شده است. از منظر سخت افزارهای ارتباطی، تعداد سایت‌ها و تکنولوژی‌های وابسته به آنها نیز در حال گسترش است و این امر، ابعاد مختلف زندگی بشری را تحت تأثیر قرار داده و موجب ظهور شکل نوینی از روابط و تعاملات میان افراد انسانی شده است.

منابع و مآخذ

۱. معتمد نژاد، کاظم. (۱۳۸۳) جامعه‌شناسی ارتباطات، تهران، انتشارات اطلاعات، چاپ سوم.
۲. کازنو، ژان. (۱۳۶۴) قدرت تلویزیون (ترجمه علی اسدی)، تهران، انتشارات امیرکبیر.
۳. گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۴) جامعه‌شناسی (ترجمه منوچهر صبوری)، تهران، نشر نی، چاپ پانزدهم.
۴. سگالن، مارتین (۱۳۷۵) جامعه‌شناسی تاریخی خانواده (ترجمه حمید الیاسی)، تهران: نشر مرکز.
۵. دی‌ای (۱۹۹۱) «پیمایش در تحقیقات اجتماعی» (ترجمه هوشنگ نایبی)، نشر نی، چاپ اول.
۶. ال‌رک، پاملال، رابرت بی ستل (۱۹۹۵) «پژوهش پیمایشی: رهنمودها و استراتژی‌هایی برای انجام دادن پیمایش» (ترجمه مهر اندخت نظام ستهیدی)،

۷. بی‌بی، ازل (۱۳۸۱) «روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی»، ترجمه رضا فاضل، نشر سمت.
۸. سورین، ورنر جی و تانکارد، جیمز دبلیو (۱۳۹۰) (ترجمه علیرضا دهقان)، چاپ: پنجم ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
۹. ذکایی، سهیلا (۱۳۹۰)، اصول تکنولوژی‌های نوین ارتباطی، انتشارات تایماز.
۱۰. کریمیان، مهدیه (۱۳۸۹) تکنولوژی و فرهنگ، در سایت:

۱۱. موسوی، میرطاهر (۱۳۸۶) مشارکت اجتماعی یکی از مولفه‌های سرمایه اجتماعی، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۳۸۶، سال ششم، شماره ۲۳،

۱۲. سیدمن، استیون (۱۳۸۸) کشاکش آراء در جامعه‌شناسی، هادی جلیلی، تهران، نی.

۱۳. توسلی، غلامعباس و موسوی، مرضیه (۱۳۸۲) سرمایه در نظریات کلاسیک و جدید با تأکید بر نظریه‌های سرمایه اجتماعی، نامه علوم اجتماعی، زمستان ۱۳۸۲، شماره ۲۶،

۱۴. سعادت، رحمان (۱۳۸۶) تخمین سطح و توزیع سرمایه اجتماعی استان‌ها، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳،

۱۵. شارع‌پور، محمود (۱۳۹۰)؛ فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن، نامه علوم اجتماعی، ۱۳۸۰، شماره ۳.

۱۶. پیراهری، نیر (۱۳۸۸)؛ سرمایه اجتماعی در نظریات جدید، پژوهشنامه علوم اجتماعی، سال سوم، شماره سوم.

۱۷. دینی ترکمانی، علی (۱۳۸۶) تبیین افول سرمایه اجتماعی، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۳۸۶، سال ششم، شماره ۲۳.

۱۸. تاجیبخش، کیان (۱۳۸۴) سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، افشین خاکباز و حسن پویان، تهران، شیرازه.

۱۹. جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱) هویت اجتماعی، ترجمه

تورج یار احمدی، تهران: نشر شیرازه.

۲۰. عاملی، سعید رضا و دیگران (۱۳۸۹) مطالعات تلفن

همراه، زندگی در حال حرکت، تهران: انتشارات سمت

۲۱. حسینی ایمنی، سید علی (۱۳۹۱) اشارات، قم:

مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما نگرشی بر

سرمایه اجتماعی و ابعاد آن»، اندیشه صادق.

۲۲. الوانی، سید مهدی و علیرضا شیروانی (۱۳۸۷)

«سرمایه اجتماعی، اصل محوری توسعه»، ماه نامه

تدبیر، شماره ۱۴۷

۲۳. الوانی، سید مهدی و میر علی سید نقوی (۱۳۸۶)،

«سرمایه اجتماعی، مفاهیم و نظریه ها»، فصل نامه

مطالعات مدیریت، شماره ۳۳ و ۳۴.

۲۴. توسلی، محمود و علی نیاز (۱۳۹۰) «رویکردی به

ارزیابی سرمایه اجتماعی در اقتصاد ایران»، مجله

برنامه و بودجه، شماره ۳

۲۵. یار محمد توسکی، مریم (۱۳۸۹) «سرمایه اجتماعی،

پایگاه اینترنتی مؤسسه سرمایه اجتماعی. WWW

pscin.com

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management

شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 winter 2016

۴۸۷

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 Winter 2016

■ ۴۸۸ ■

